

ARTYKUŁY RECENZYJNE

Dominik Mierzejewski

JAK PISAĆ O CHIŃSKICH ELITACH?

Łukasz Gacek, *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, ss. 374.

We współczesnych badaniach kwestia elit politycznych zajmuje istotne miejsce. Począwszy od Vilfreda Pareta, XIX-wiecznego włoskiego myśliciela, reprezentującego klasyczne ujęcie teorii elit, poprzez Gaetana Moscę, Charlesa Wrighta Millsa, Floyda Huntera, Roberta D. Putnama, a skończywszy na George'u Williamie Domhoffie, Thomasie R. Dye'u czy Thomasie Bottomorze badacze próbowali opisać w sposób naukowy dynamiczne procesy zachodzące w kręgach elit. Również elity chińskie doczekały się istotnych opracowań autorstwa m.in. Arthura Doak Barnetta, Roberta Scalapino, Lowella Dittmera, Josepha Fewsmitha, Davida Shambaugha czy Bo Zhiyue¹.

W takim kontekście pojawienie się pracy dra Łukasza Gacka powinno zostać przyjęte z uznaniem, choć nie bezkrytycznie. Niewątpliwie publikacja przybliży zagadnienia odnoszące się do historii, bez której – jak słusznie zauważył autor –

¹ Szerzej zob. m.in.: Robert Scalapino, *Elites in the PRC*, University of Washington Press, Seattle 1972; Andrew J. Nathan, Kelee S. Tsai, *Factionalism: a New Institutional Statement*, „The China Journal” 1995, nr 34, s. 157–192; Lowell Dittmer, *Patterns of Elite Strife and Succession in Chinese Politics*, „The China Quarterly” 1990, No. 123, s. 405–430; idem, *The Modernization of Factionalism in Chinese Politics*, „World Politics” 1995, No. 4, s. 467–494; Joseph Fewsmith, *Elite Politics in Contemporary China*, An East Gate Book, New York–London 2001; Bo Zhiyue, *China's Elite Politics: Political Transition and Power Balancing*, World Scientific, Singapore 2007; David Shambaugh, *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*, University of California Press, Berkeley 2009; Hong Yung Lee, *From Revolutionary Cadres to Party Technocrats in Socialist China*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1990 oraz wydawany przez Instytut Hoovera Uniwersytetu Stanford *China Leadership Monitor*, <http://www.chinaleadershipmonitor.org> [wejście 04.09.2010].

trudno zrozumieć teraźniejszość i przyszłość Chin. Po pracy politologicznej należało jednak oczekiwać nieco szerszej i pogłębionej analizy omawianego problemu. Wydaje się, iż ustalenia definicyjne oraz uwzględniona literatura budzą poważne zastrzeżenia. Przedstawione w przypisach definicje – np. modernizacji – cytowane za polskimi tłumaczeniami² wskazują na dość oczywisty fakt, iż autor unikał prezentowania szerszej dyskusji np. historiograficznej we współczesnych Chinach, co zdecydowanie wzbogaciłoby walory merytoryczne pracy (s. 10–11). Ponadto brak jest odniesienia do chińskich odpowiedników takich pojęć, jak elity: *zhongjie fenzi*, *lingdao ganbu*, *zhongyang ganbu* etc. W omówionej literaturze brakuje przede wszystkim metodologicznych odniesień do dyskusji na temat teorii elit, a także duże wątpliwości budzi bardzo skąpy wybór publikacji w języku chińskim. Ze wskazanej literatury wnioskujemy, iż autor oparł się raczej na opracowaniach popularnonaukowych, bardzo dobrej prominencji, aczkolwiek np. praca B. Secha to broszura wydana w latach siedemdziesiątych przez Uniwersytet Łódzki (s. 14).

Opracowanie zostało podzielone w ujęciu chronologicznym. Autor zdecydował o przedstawieniu kolejnych kart z historii Chin, poczynawszy od upadku Cesarstwa aż do przejścia władzy przez Hu Jintao (胡锦涛). W pierwszym rozdziale, liczącym zaledwie 10 stron, autor przedstawił wpływ kultury i tradycji na chińską rzeczywistość. Pomijając fakt, iż temat ten może stanowić materiał na oddzielną książkę, należy zauważyć, że przedstawienie konfucjanizmu na podstawie dotychczasowej literatury w języku polskim nie jest nowym potraktowaniem problemu. Niedosyt wzbudza też charakterystyka legizmu, który obok myśli *rujia* (儒家) stanowił istotny element chińskiego systemu. Zdecydowanie zabrakło przedstawienia kolejnych filozofów państwa z nurtu legistycznego, takich jak Shang Yang (商鞅), Han Fei (韩非) czy Li Si (李斯) (s. 24–25)³. W tym wymiarze chińska rzeczywistość kultury politycznej jawi się w bardzo jednoznacznych kategoriach – co nie jest zgodne z rzeczywistością. Autor zapomina o chińskim synkretyzmie, o łączeniu zasad czy pierwiastków sobie przeciwstawnych. Przykładem takiego połączenia może być zasada *rubiao fali* (儒表法理) – zasady konfucjańskie na zewnątrz, legizm jako zasady rządzące. Warto przy tym nadmienić, iż konfucjanizm jako utopijna wizja społeczeństwa w praktyce nie funkcjonował i był łączony z innymi

² Np. Gordon Marshall (red.), *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

³ Szerzej na ten temat np.: Krzysztof Gawlikowski, *Nowa batalia o Konfucjusza*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1975; idem, *Ideologia KPCh a klasyczna filozofia chińska*, cz. I: *Przyczyny żywotności klasycznej filozofii chińskiej*, „Studia Filozoficzne” 1973, nr 3, s. 25–45; Zhengyuan Fu, *China's Legalists. The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*, An East Gate Book, M.E. Sharpe, Armonk–New York–London 1996 oraz Guo Xuezhi, *The Ideal Chinese Political Leader. A Historical and Cultural Perspective*, Praeger Publishers, Westport–Connecticut–London 2002.

nurtami filozofii państwa w Chinach. Skąpe przedstawienie tradycyjnej chińskiej myśli politycznej stoi w sprzeczności z obecnie panującymi trendami w chińskim dyskursie politologicznym, określanym mianem *guoxue* (国学) – studiów narodowych poświęconych starożytnej chińskiej kulturze⁴.

Warto zwrócić uwagę, iż istotnym elementem chińskich przemian stało się odniesienie do wartości tradycyjnych. Taka dyskusja toczyła się w Chinach pod koniec XIX w.; w pracy brak m.in. odniesień do debat na temat pojęcia wolności, prowadzonych na łamach „Shen Bao” (申報)⁵ przez Ying Zuxi (应祖锡), He Qi (何启) Hu Liyuana (胡礼垣) czy Yan Fu (严复)⁶. Innym zagadnieniem diskutowanym przed upadkiem Cesarstwa Qingów była kwestia tożsamości Chińczyków czy też nacjonalizmu, który jako pojęcie obce został wprowadzony do chińskiego dyskursu pod koniec lat 90. XIX w. Autor nie odniósł się również do istotnej w ówczesnym czasie zasady *zhong wei ti, xi wei yong* (中为体, 西为用) – ‘chińskie nauki jako podstawa, zachodnie jako baza praktyczna’⁷. Niewątpliwie jednak istotnym elementem tej części pracy jest szczegółowy opis wydarzeń w Chinach w połączeniu z wyda-

⁴ M.in. Li Shutong, *Li Shutong jiang guoxue* (李叔同讲国学) [Li Shutong o studiach narodowych], Jilin Renmin Chubanshe (吉林人民出版社), Jilin 2008, seria wydawnicza pod red. Guo Qiyonga (郭齐勇), *Rujia Wenhua Yanjiu* (儒家文化研究) [Badania kultury konfucjańskiej], program emitowany przez CCTV10 *Baijia jianglun*, (百家讲论) będący serią wykładów poświęconych chińskiej cywilizacji i kulturze, <http://tansuo.cntv.cn/bjlt/index.shtml> [wejście 01.09.2010] czy strona internetowa poświęcona studiom chińskim, <http://www.guoxue.com/> [wejście: 01.09.2010].

⁵ „Shen Bao” (申報) – gazeta wydawana w Szanghaju w latach 1872–1949. Założona przez brytyjskiego przedsiębiorcę Ernesta Majora służyła jako forum polemiki i dyskusji na temat reform politycznych w okresie późnej dynastii Qing. Szerzej na ten temat zob. Joan Judge, *Print and Politics 'Shibao' and the Culture of Reform in Late Qing China*, Stanford University Press, Stanford 1996, s. 20, 28, 36, 40 i nn.

⁶ Grupa chińskich intelektualistów zajmująca się tłumaczeniem zachodniego aparatu pojęciowego do Chin. Ying Zuxi (应祖锡) wspólnie z Johnem Fryerem wydał w 1885 r. *Zuozhi Chuyan* (佐治刍言) [Rodzimy aparat pojęciowy w pomocy władzy]. He Qi (何启) i Hu Liyuana (胡礼垣) opublikowali w 1890 r. zbiór esejów *Xinzheng zhenquan* (新政真诠) [Prawdziwa interpretacja nowej polityki], w którym pojęcie *ziyou* (自由) rozumieli jako prawo do organizacji, zrzeszania się. Yan Fu w tomie *Lun Shibian zhiji* (论世变之亟) [O szybkości zmian światowych] wydanym w 1895 r. szeroko omawiał różnice między chińskim a zachodnim rozumieniem wolności. Szerzej zob. Xiong Yuezhi, 'Liberty', 'Democracy', 'President'; *The Translation and Usage of Some Political Terms in Late Qing*, [w:] Michael Lackner, Joachim Kurtz, Iwo Amelung (eds.), *New Terms for New Ideas: Western Knowledge and Lexical Change in Late Imperial China*, Brill, Leiden–Boston–Koln 2001, s. 69–75 i nn.

⁷ Wolfgang Lippert, *Language in the Modernization Process: the Integration of Western Concepts and Terms into Chinese and Japanese in the Nineteenth Century*, [w:] *New Terms for New Ideas...*, s. 57–60; Tang Xiaobing, *Global Space and the Nationalist Discourse of Modernity: The Historical Thinking of Liang Qichao*, Stanford University Press, Stanford 1996, s. 11–20; Gang Zhao, *Reinventing China: Imperial Qing Ideology and the Rise of Modern Chinese National Identity in the Early Twentieth Century*, „Modern China” 2006, No. 3, s. 22–23; Zhao Suisheng, *A Nation-state by Construction: Dynamics of Modern Chinese Nationalism*, Stanford University Press, Stanford 2004, s. 65–67.

rzeniami w Rosji, choć i tu można było pokusić się o szerszy opis procesów globalnych, takich jak np. powstawanie partii politycznych w Europie w drugiej połowie XIX w. i implikacje tego procesu na zmiany zachodzące w Chinach (s. 47–55).

Autor, jak się wydaje, z uwagi na fakt oparcia swojej pracy na źródłach promienności radzieckiej, szafuje określeniami rodem z minionej epoki, np. *wrogiem tej formacji byli zarówno militaryści, jak i imperialiści* (s. 90). Trudno zatem wnioskować, kto konkretnie krył się pod takimi określeniami i kto był wrogiem pierwszego zjednoczonego frontu. W tej części pracy ważnym elementem są cytowane fragmenty dzieł Sun Yat-sena (孙中山). Niestety nie są to cytaty z chińskich czy angielskich wydań dzieł Ojca Chińskiej Republiki, lecz przekazane na podstawie opracowania M. Sładkowskiego: *Chiny i Japonia*. Wydaje się to dalece niestosowne w pracy aspirującej do dobrego opracowania tematu elit⁸.

Odnosząc się do koncepcji ustrojowych Mao Zedonga (毛泽东), autor bardzo rzadko bazuje na pismach przewodniczącego. Zdaniem dra Łukasza Gacka Mao wzorował się na starożytnej filozofii chińskiej m.in. Sun Zi (孙子) (s. 117), jednak nie tylko Mistrz Sun był wzorem dla przewodniczącego. Należało tu wspomnieć choćby o *Romansie Trzech Królestw* (*San Guo Yan Yi* 三国演义), *Opowieści znad Brzegów Rzek* (*Shui Hu Zhuan* 水浒传) czy o traktatach szkoły legistów. Mao dobitnie dał temu wyraz w czasie jednej z rozmów: *Jestem Qin Shihuaniem. Lin Biao uważał mnie również za takiego. W Chinach istniały tylko dwie drogi. Jedni popierali Qin Shihuanga, podczas gdy inni byli przeciw niemu. Popieram Qin Shihuanga, nie popieram Konfucjusza⁹*. Podając jednak cytat przewodniczącego ChRL z późniejszego okresu, np.: *zasada zachowania własnych sił i niszczenia sił nieprzyjaciela stanowi podwalinę sztuki wojennej* – autor w niewystarczający sposób uzasadnia tezę o wpływie Sun Zi. Wydaje się, iż lepsze byłoby przytoczenie cytatu z traktatu *O przewlekłej wojnie: Nie będziemy naśladować Xianggonga, władcy królestwa Song, niepotrzebna nam jest jego głupia rycerskość. Powinniśmy w jak najgruntowniejszy sposób zalepić nieprzyjacielowi oczy i uszy, by był ślepy i głuchy. Powinniśmy jak najbardziej dezorientować jego dowódców, aby całkowicie potracili głowy, i wyzyskać to do osiągnięcia zwycięstwa¹⁰*. Ciekawy jest rozdział dotyczący walki frakcyjnej w partii w latach 1928–1936, w którym autor

⁸ Zob. m.in. *Sun wenxuanji (shang, zhong, xia)* (孙文选集 上, 中, 下), [Wybór pism Suna – 3 tomy], Guangdong Renmin Chubanshe (广东人民出版社), Guangdong 2006 oraz A. James Gregor, *Confucianism and the Political Thought of Sun Yat-Sen*, „Philosophy East and West” 1981, Vol. 81, s. 55 i nn..

⁹ Barbara Barnouin, Yu Changen, *Ten Years of Turbulance, The Chinese Cultural Revolution*, Kegan Paul International, London–New York 1993, s. 256 oraz Tien-wei Wu, *Lin Biao and the Gang of Four, Contra-Confucianism in Historical and Intellectual Perspective*, Carbondale, Edwardsville 1983, s. 26–29.

¹⁰ Mao Zedong, *O przewlekłej wojnie (maj 1938 r.)*, [w:] Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 2, Książka i Wiedza, Warszawa 1954, s. 238. Por. również: Sun Tsu, *Art of War*, tłum. Ralph D. Saw-

nakreślił panoramę konfliktu o władzę między poszczególnymi grupami w Komunistycznej Partii Chin. W dalszej części publikacji przedstawiono problem Mandżurii, który niestety nie został powiązany z analizą tematu elit i stanowi oderwany od całości fragment pracy.

W rozdziale dotyczącym komunizmu narodowego nie uwzględniono dyskusji między elitami o przyszłości ustrojowej państwa. Taki spór o idee był przecież doskonałym mechanizmem gry politycznej, czego autor zdaje się nie dostrzegać. Przy ocenie sylwetki Mao Zedonga (jedna strona) autor posiłkuje się tylko jedną pozycją Rossa Terrilla¹¹. To stanowczo za mało. Brakuje zderzenia opinii i relacji badaczy. Elity chińskie okresu maoistowskiego kształtowały się bowiem w okresie wojny z Japonią i wojny domowej, stąd też ich wybitnie wojskowy charakter¹². Do tego nakładła się idea państwa zmilitaryzowanego, w której to siły zbrojne odgrywały najważniejszą rolę: *bez armii lud nie ma nic* – pisał Mao Zedong¹³. Armia miała być głównym czynnikiem w systemie państwa, zarówno politycznym, gospodarczym, jak i kulturalnym: *zajmuje się produkcją rolniczą, prowadzi gospodarstwa pomocnicze, organizuje średnie i drobne zakłady przemysłowe, wytwarzające pewne rodzaje produkcji dla zaspokojenia potrzeb wojska i ekwiwalentnej wymiany z państwem*¹⁴.

Brak nakreślania wojenno-rewolucyjnej perspektywy nie pozwala na pełne zrozumienie skomplikowanych układów w KPCh po utworzeniu ChRL. Przeszłość wojenna była istotna, albowiem z poszczególnych armii polowych końca lat czterdziestych wyłoniły się frakcje. Tak było z Lin Biao, który jako minister obrony narodowej i namaszczony na następcę Mao Zedonga, w czasie IX Zjazdu promował wojskowych i polityków związanych z IV Armią Polową – tą, którą dowodził w okresie wojny domowej¹⁵.

yer, Westview Press, Boulder 1994, s. 171–180 oraz Krzysztof Gawlikowski, *Klasyczna chińska literatura strategiczna i wojskowa*, ISPPAN, Warszawa 2002, s. 36–46.

¹¹ Ross Terrill, *Mao. Biografia*, Iskry, Warszawa 2001.

¹² Richard Wich, *The Tenth Party Congress: The Power Structure and the Succession Question*, „The China Quarterly” 1974, nr 58, s. 231–249.

¹³ Por. Mao Zedong, *Lun Lianhe Zhengfu* (论联合政府) [O rządzie koalicyjnym], 24.04.1945 r., www.maostudy.org/archive/zhuzuo/mzdmain.php3?article=mxj3/mxj3026.txt [wejście 29.08.2010]; *Mao Zedong Sixiang Gailun, (Zhuan Keben)* (毛泽东思想概论(专课本)) [Wprowadzenie do myśli Mao Zedonga (Podręcznik specjalistyczny)], red. Hu Weihong (胡卫红), Gaodeng Jiaoyu Chubanshe (高等教育出版社), Beijing 2003, s. 98–99.

¹⁴ Pierwszy artykuł nt. uczenia się od armii został opublikowany 22 stycznia 1964 r. w „Renmin Ribao”. Szerzej na temat całej kampanii w latach 1963–1966 patrz: Yu Xingwei (于兴卫), „Wen-ge” qian de „Quan guo renmin xue jiefang jun” yundong shuping („文革”前的 „全国人民学解放军”运动述评), [Cały naród studiuje ChAL-W – o kampanii przed rewolucją kulturalną], „Dangshi Yanjiu Ziliao” (党史研究资料) [Materiały do Studiowania Historii Partii] 2002, nr 11, s. 19–27.

¹⁵ Por. m.in.: Doak A. Barnett, *Cadres, Bureaucracy, and Political Power in Communist China, with a Contribution by Ezra Vogel*, Columbia University Press, New York–London 1967, s. 4–9; idem, *Mechanism for Party Control in the Government Bureaucracy in China*, „Asian Survey” 1966,

W opisie „rewolucji kulturalnej” zabrakło analizy etapów prowadzonej kampanii politycznej po 1966 r. Ponadto autor nie wykorzystał dostępnych już materiałów wydanych w Chinach czy na Tajwanie, takich jak np. *Wenge dangan* (文革档案) [Archiwa „rewolucji kulturalnej”], a cytowanie „Dziennika Ludowego” za opracowaniami radzieckimi nie może być uznane za profesjonalne podejście do omawianego tematu¹⁶. Kwestie, które – jak się wydaje – zostały przedstawione w sposób niewystarczający, dotyczą sukcesji władzy, doboru i selekcji kadr na wysokie stanowiska, a także frakcyjności w Komunistycznej Partii Chin (s. 274 i nn.)¹⁷.

Autor, niestety, nie ustrzegł się również błędów merytorycznych. Mylnie jest bowiem twierdzenie, iż armia, wedle tradycji konfucjańskich, miała spełniać funkcje wojskowe i cywilne (s. 159). To właśnie szkoła *fajia* przyjmowała taką organizację chłopca-żołnierza jako podstawę organizacji państwa, potem lansowaną przez Mao Zedonga w czasie m.in. „wielkiego skoku”. Tego typu ośrodki działają obecnie jeszcze w regionie autonomicznym Xinjiang jako tzw. *bingtuan* (兵团). Organizacja taka przedstawiona była przez Shang Yanga, który postulował stworzenie systemu *baojia* (保甲), funkcjonującego niemal nieprzerwanie do powstania Chińskiej Republiki Ludowej¹⁸. Ponadto błędem jest twierdzenie, iż wraz z konfucjanizmem w Chinach rozwijała swoją działalność grupa określana mianem legistów (*fajia*). Należy przyjąć, iż szkoła legizmu opierała się w głównej mierze na kontestacji idealnego porządku konfucjańskiego, a jej najważniejsi przedstawiciele, tacy

No. 12, s. 659–660; Robert A. Scalapino, *The Transition in Chinese Party Leadership: A Comparison of the Eighth and Ninth Central Committees*, [w:] Robert A. Scalapino (ed.), *Elites in the People's Republic of China*, University of Washington Press, Seattle 1972; William W. Whiston, *The Chinese Communist High Command 1927–1971, A History of Communist Military–Politics*, Praeger, New York 1972.

¹⁶ Barbara Barnouin, Yu Changgen, op.cit.; Roderick MacFarquhar, Michael Schoenhals, *Mao's Last Revolution*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge–London 2006 oraz Jiaqi Yan, Gao Gao, Daniel Wynn Ye Kwok, *Turbulent Decade: a History of the Cultural Revolution*, University of Hawaii Press, Honolulu 1996.

¹⁷ Szerzej na ten temat: Jin Huang, *Factionalism in Chinese Communist Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 2000; Avery Goldstein, *From Bandwagon to Balance-of-Power Politics: Structural Constraints and Politics in China, 1949–1978*, Stanford University Press, Stanford 1991; Dali L. Yang, *Leadership Transition and the Political Economy of Governance*, „Asian Survey” 2003, No. 43, s. 27–28; Yan Huai, *Organizational Hierarchy and the Cadre Management System*, [w:] Carol Hamrin Lee, Suisheng Zhao, A. Barnett Doak (eds.), *Decision-Making in Deng's China: Perspectives from Insiders*, A East Gate Book, M.E. Sharpe, Armonk–New York 1999 oraz Dominik Mierzejewski, *On the Road to a Peaceful Transition: The CCP Strives for an “Institutionalized” Succession*, „Discussion Papers” 2010, No. 60, China Policy Institute, School of Contemporary Chinese Studies, University of Nottingham, s. 24.

¹⁸ Szerzej na temat systemu *baojia* zob.: Krzysztof Gawlikowski, *Chiny wobec Europy*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 59–60 oraz Huaiyin Li, *Village Governance in North China 1875–1936*, Stanford University Press, Stanford 2005, s. 6–9, 42–44 i nn.

jak Han Fei (韓非), żyli w III w. p.n.e., Konfucjusz natomiast – jak się uznaje – w latach 551–479 p.n.e. Autor nie przedstawia również najznamienitszego filozofa łączącego konfucjanizm z zasadami legizmu, a był nim Xun Zi. (荀子). Merytorycznym błędem jest również twierdzenie jakoby wiosną 1979 r. Wei Jingsheng (魏京生) wystąpił z 5. modernizacją (s. 270). Ze swoim postulatami Wei wystąpił 5 grudnia 1978 r., jeszcze przed sławnym III Plenum XI Zjazdu, na którym zaprezentowano plan modernizacji Chin¹⁹.

W tej części książki przydałoby się uwzględnienie analizy ostrej reakcji władz, które panicznie obawiały się powrotu chaosu „rewolucji kulturalnej”. Reformy, mimo iż oczekiwane przez społeczeństwo, stanowiły przedmiot rozgrywki politycznej wewnątrz Stałego Komitetu Biura Politycznego. Tylko dzięki przemyślanym posunięciom kadrowym, tj. awansie Hu Yaobanga (胡耀邦) i Zhao Ziyanga (赵紫阳), udało się na początku lat osiemdziesiątych odsunąć ostatecznie od władzy przeciwnika reform, Hua Guofenga (华国锋)²⁰. Nie oznaczało to jednak końca dyskusji na temat przyszłości Chin. Starcia na tle politycznym, m.in. obrona studentów przez Hu Yaobanga w połowie lat osiemdziesiątych oraz dyskusje o sprawach gospodarczych między konserwatywnym Chen Yunem (陈云) a liberalnym Zhao Ziyangiem, doprowadziły do przesilenia i kolejnego kryzysu wiosną 1989 r. Impas ten zakończył się siłowym rozwiązaniem na Placu Tiananmen²¹. Drugim istotnym, choć nie merytorycznym błędem jest brak konsekwencji w zapisie tytułów – autor raz podaje tłumaczenia chińskich tytułów, innym razem pozostawia je tylko w transkrypcji *pinyin*. Autor ponadto bezkrytycznie przepisał błędnie przetłumaczony tytuł książki *Dierci Zhong-Ri zhanzheng shi* jako ‘Druga wojna chińsko-japońska’, podczas gdy tytuł ten należy przetłumaczyć jako ‘Historia drugiej wojny chińsko-japońskiej’ (s. 167).

W odniesieniu do obecnego kształtu ustrojowego Państwa Środka trzeba podkreślić, że elity i intelektualiści chińscy nie są zgodni co do przyszłości politycznej Chin. W publikacji Chiny jawią się jednak jako monolit, podczas gdy elity na każdym szczeblu administracji partyjno-rządowej próbują tworzyć modele jak

¹⁹ M.in. David S. G. Goodman, *Beijing Street Voices: The Poetry and Politics of China's Democracy Movement*, M. Boyars, London–Boston 1981, s. 5–7.

²⁰ Deng Xiaoping, *On the Reform of the System of Party and State Leadership*, [w:] *Selected Works of Deng Xiaoping (1975–1982)*, Foreign Language Press, Beijing 1984, s. 302–325; Bingzhang Yang, *Deng. A Political Biography*, An East West Gate, M.E. Sharpe, Armonk–New York 1997, s. 234 oraz Yang Zhongmei, *Hua Yaobang. A Chinese Biography*, translated by William A. Wycoff, ed. by Timothy Cheek with a foreword by Rudolf G. Wagner, An East West Gate, M.E. Sharpe, Armonk–New York–London 1988, s. 151 i nn.

²¹ Wu Guoguang, *Legitimacy Crisis, Political Economy, and the Fifteenth Party Congress*, [w:] Andrew J. Nathan, Zhaohui Hong, Steven R. Smith (eds.), *Dilemmas of Reform in Jiang Zemin's China*, Lynne Rienner Publisher, London 1999, s. 18–19.

najbardziej efektywne i mające odzwierciedlać kolejne etapy transformacji państwa²². W rozdziale poświęconym demokracji z chińską specyfiką brakuje kilku istotnych elementów: dyskusji na temat koncepcji demokracji wewnątrzpartyjnej (*dang nei minzhu* 党内民主) i skutków tejże, doboru elit partyjnych i możliwości kariery politycznej, choćby na przykładach awansowanych w czasie XVII Zjazdu Xi Jinpinga (习近平) oraz Li Keqiang (李克强)²³. Autor nie pokusił się również o przedstawienie eksperymentów z demokracją na poziomie lokalnym, m.in. 611 tys. wyborczych okręgów wiejskich czy Shenzhen Special Political Zone (*Shenzhen Zhengzhi Tequ* 深圳政治特区)²⁴.

Omówienie spraw tajwańskich tylko w dwóch rozdziałach, w porównaniu do szerokiego opisu Komunistycznej Partii Chin, wynikać może z faktu, iż autor, omawiając zagadnienia Chin kontynentalnych, czerpał głównie ze źródeł i opracowań wydanych w Polsce. Tajwan jako oddzielny podmiot nie doczekał się takiej liczby opracowań, jak Chińska Republika Ludowa.

Niewątpliwie chińskie elity przeszły trudną drogę od „rewolucyjnego chaosu” do „technokratycznego porządku”. W okresie Mao to głównie zadania wojenne ukształtowały chińskie elity, by po chaosie „rewolucji kulturalnej” przyjąć inną bardziej pragmatyczną postawę. Z zakończenia nie wynikają, a tego – jak się wydaje – oczekuje czytelnik, różnice i podobieństwa elit obu partii, co zresztą, jak sugerował autor, miało zostać przedstawione w pracy. Należało zatem naświetlić i przeanalizować wyróżnione elementy łączące bądź różnicujące oba podmioty na chińskiej scenie politycznej.

Pracę i wkład autora w odtworzenie biegu dziejów współczesnych Chin należy uznać za ważne, aczkolwiek zdarzają się w publikacji potknięcia natury merytorycznej, co zdecydowanie nie powinno mieć miejsca. Nie sposób odmówić autorowi, często aptekarskiej, dokładności w relacjonowaniu faktów. Ostatecznie trzeba jednak przyznać, iż prace tego typu bez jasno zarysowanej metodologii sta-

²² Por.: David S. G. Goodman (ed.), *China's Provinces in Reform. Class, Community and Political Culture*, Routledge, London–New York 1999 oraz Bo Zhiyue, *China's New Provincial Leaders: Major Reshuffling before the 17th National Party Congress*, „China: An International Journal” 2007, Vol. 5, s. 1 i nn.

²³ M.in.: Cheng Li, *Intra-Party Democracy in China: Should We Take It Seriously?*, „China Leadership Monitor” 2009, No. 30, s. 14 <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM30CL.pdf> [wejście 1.09.2010] oraz Michael Bonnin, *The “Lost Generation”: Its Definition and Its Role in Today's Chinese Elite Politics*, „Social Research” 2006, No. 73, s. 245 i nn.

²⁴ Por. m.in.: Weixing Chen, *The Political Economy of Rural Development in China, 1978–1999*, Praeger Publishers, Westport 1999; An Chen, *Restructuring Political Power in China: Alliances and Opposition, 1978–1998*, Lynne Rienner, Boulder 1999, s. 94–124; Cheng Li, *From Selection to Election? Experiments in the Recruitment of Chinese Political Elites*, „China Leadership Monitor” 2008, No. 36, s. 14, <http://www.hoover.org/publications/china-leadership-monitor/article/5628> [wejście 1.09.2010].

ją się tylko relacją podstawowych faktów, nie wnosząc zbyt wiele do dyskursu na temat Chin współczesnych. Zważywszy też na fakt, iż na polskim rynku wydawniczym brakuje profesjonalnych pozycji o Chinach, a czytelnicy nie mają możliwości weryfikowania przekazywanej wiedzy, należy nieco staranniej podchodzić do publikowania tego rodzaju prac, niemających u nas wielu punktów odniesienia.